

Landanalys Indonesien

November 1999

Ambassaden Jakarta

Asienavdelningen

LANDANALYS INDONESIEN

1. Basdata

Officiellt namn: Republiken Indonesien

Folkmängd: drygt 210 miljoner

Huvudstad: Jakarta

Yta: Övärld bestående av 17 000 öar, varav cirka 6 000 är bebodda. Landareal 1,9 miljoner km² (ung fem gånger större än Sverige).

Befolkning: Över 300 etniska grupper

Språk: Indonesiska (Bahasa Indonesia) samt omkring 300 lokala språk

Religion: muslimer 87 %, protestanter 6 %, katoliker 3 %, hinduer 2 %, stamreligioner 1 %, övriga 1 %

Statsskick: Republik

Stats- och regeringschef: President Abdurrahman Wahid

Utrikesminister: Alwi Shihab

Politiska partier: 48 partier deltog i parlamentsvalet i juni 1999

Senaste allmänna val: 7 juni 1999

Valuta: rupiah

BNP/capita: 1997: USD 1070; 1998: USD 448 (pga valutakursens fall)

BNP-tillväxt: 1997: 5 %; 1998: -14 %, 1999: -2 - 0% (uppskattn)

Inflation: 1997: 7,5 %; 1998: 78 %, 1999: 0 - 2% (uppskattn, perioden jan - sep 99 var inflationen 0,02%)

Arbetslöshet: ca 17 % (osäker uppgift)

Valutareserv: 14 mrd USD (1998)

Utlandsskuld: 138 mrd USD (förmodligen högre)

Exporttillväxt: -7 %

Största handelspartners: Japan, USA, Singapore, EU

2. Sammanfattning

Indonesien befinner sig i en brytpunkt. Efter allmänna val i juni 1999 och ett presidentval i oktober tycks landet nu ha slagit in på en väg mot parlamentarisk demokrati. President Wahid och vicepresident Megawati åtnjuter ett brett folkligt förtroende, och den regering som har utsetts kallas allmänt för en nationell enhetsregering. Förutsättningarna för en positiv utveckling tycks vara på plats, och regeringen Wahid har fördelen att kunna inleda arbetet med en smekmånad. Händelseutvecklingen den närmaste tiden vad beträffar exempelvis Aceh och ekonomi, kan dock bli avgörande.

MPR's, den rådgivande folkförsamlingen, val av Wahid och Megawati visade att klyftan mellan de nationalistiska och de muslimska krafterna är starkare inom den politiska eliten än bland landets befolkning i övrigt. Utfallet av parlamentsvalet pekade entydigt på att de nationella, sekulära krafterna åtnjuter långt bredare stöd än de muslimska. Samtidigt innebär valet av Wahid och Megawati att förutsättningar för en bred koalition mellan viktiga delar av reformkrafterna, de nationalistiska och mera konservativt muslimska krafterna, skapades. Frågan blir nu om de olika intresseriktningar som ska samsas inom regeringen försvagar dess förmåga att verka,

eller om den istället kan basera sina beslut på breda förankrade kompromisser med stöd från de olika lägren.

Utfallet av presidentvalet signalerar samtidigt en kantring åt det mer muslimska. De sk 'centralmakterna', en koalition av de större muslimska partierna fick en bred representation i regeringen. Den traditionella balansen mellan nationalism och islam har fått en tyngdförskjutning och politiken kan komma att få en tydligare muslimsk profil.

De problem den nya politiska ledningen måste ta itu med är formidabla. Högt ställda folkliga förväntningar om en snabb ekonomisk återhämtning ger ledningen begränsat manöverutrymme och kort tid. Skuldsanering, banksanering, den utspridda korruptionen och det otillförlitliga rättssystemet är några problem som kräver åtgärder. Kraven på att den före presidenten Soeharto och hans familj ställs inför rätta är fortfarande starka. Bank Bali-skandalen behöver få ett rättsligt efterspel.

Efter den katastrofala händelseutvecklingen på Östtimor kan Indonesien nu 'släppa' problematiken kring Östtimors självständighet. Landets nya politiska ledning behöver däremot ta ställning till konsekvenserna av Habibie-regeringens politik avseende Östtimor och efterspelet till folkomröstningen. Internationella och även inhemska krav har rests på att ansvariga, framförallt inom armén, ställs till svars för händelserna. Detta är samtidigt en mycket känslig fråga som riskerar att riva upp sår i det indonesiska samhället samt elda på en stark nationalism. Frågan leder också in på militärens fortsatta roll i det indonesiska samhället och utfasningen av dess socio-politiska roll.

Självständighetskrav, ökad autonomi och MR-frågor i områden som Aceh, Irian Jaya och andra platser i Indonesien måste möta en samlad genomtänkt regeringspolitik. Händelseutvecklingen i Aceh håller redan på att springa förbi Jakarta och starka krav på självständighet förs dagligen fram. President Wahid har redan sagt att en omröstning är tänkbar, men har inte specificerat vilka frågor som i så fall skulle ställas i en sådan, eller om självständighet är ett alternativ. Det är få idag som tror att Jakarta skulle acceptera självständighet för Aceh. Liknande ställningstaganden kan komma att bli aktuella vad beträffar Irian Jaya, delar av Sulawesi, eventuellt Moluckerna och Riau (på Sumatra). I samtliga dessa områden finns en historia av självständighetssträvanden. Frågan om landet överhuvudtaget kommer att kunna hålla samman blir alltmer aktuell och brännande.

Frågan om ökat regionalt självstyre och en eventuell utveckling gentemot federalism är också aktuell. I mer alarmistiska scenarier pekas på riskerna för ett nationellt sammanfall.

Läget för de mänskliga rättigheterna i Indonesien är komplext. Positiva tendenser finns och viljan till förbättring hos majoriteten politiska företrädare är tydlig. Pressfriheten har förankrats i lag, nya organisationer tillåts verka i frihet, politiska fångar fortsätter att släppas, president Wahid har tillsatt en minister för mänskliga rättigheter. Samtidigt är det gamla systemet så förankrat och tungrovt att grova brott mot de mänskliga rättigheterna parallellt kan fortsätta. Bland andra frågor märks den

etniska kinesiska minoritetens ställning som fortsatt kommer att utgöra en känslig politisk och social fråga.

3. Historik

Indonesien, som består av ca 17.000 öar på ett område som från västspets till östspets mäter 500 mil (vilket motsvarar sträckan London till Bagdad), har idag en befolkning på ca 210 miljoner. Området befolkades ursprungligen av malajiska folk, och hinduism, buddism och den traditionella animistiska tron dominerade. Islam, som på introducerades av handelsmän från Indien och Mellanöstern på 1200-talet, är idag den dominerande religionen. Av landets innevånare är ca 180 miljoner muslimer, 20 miljoner kristna, och resten fördelade på hinduism och buddism. De större öarna i området - Sumatra, Kalimantan (Borneo), Sulawesi, Java, Bali osv - utvecklades separat och landet är ännu idag mycket heterogent. Det finns omkring 300 olika etniska grupper, ca 250 olika språk och många olika kulturer.

Holländarna anlände under 1600-talet och inledde en gradvis kolonisering av övärlden. I början av 1900-talet, när även Aceh slutligen inlemmats i kolonialriket, kontrollerade Holland hela det område som idag utgör Indonesien. I början av 1900-talet växte en intellektuell motståndsrörelse fram och denna kunde, när Japan kapitulerade 1945 och därmed bröt en treårig ockupation av Indonesien, utropa den självständiga republiken Indonesien. Strider mot Holland, som försökte återta kolonialmakten, följde och först fyra år senare, 1949, kunde Indonesien befästa sin självständighet.

Landets första president, frihetshjälten och landsfadern Soekarno, regerade från 1945 till 1967. Soekarno var i första hand en nationsbyggare och under hans styrelsetid kom den heterogena övärlden att sammanfogas till något som mera liknade en nation. Soekarnos nationalistiska politik var också drivande bakom att Indonesien, trots Javas och islams dominans, utvecklades till en sekulär nation. Som nationalspråk valdes inte den dominerande javanesiskan utan det då mindre språket *bahasa Indonesia*, som nu är *lingua franca* och i sig en viktig sammanhållande faktor för landet Indonesien.

Perioden 1950 till senare hälften av 50-talet präglades av öppenhet och parlamentarisk demokrati. De första fria valen 1955 gav dock en oklar politisk maktstruktur vilket ledde till en rad svaga regeringar och efterhand ett politiskt kaos. Ett par år senare, när anti-indonesiska uppror dessutom bröt ut i västra Sumatra och på Sulawesi införde Soekarno sin politik av '*Guided Democracy*'. Hans styre kom att bli alltmer diktatoriskt. Inom landet ökade motsättningarna mellan ett starkt växande kommunistparti (då världens största efter det kinesiska och sovjetiska) och militären.

Soekarnos nationalistiska ekonomiska politik innebar en katastrof för landets ekonomiska utveckling, med växande fattigdom och hyperinflation som följd. Utrikespolitiskt styrde Soekarno in landet på en konfliktkurs i början av 60-talet, och efter en framträdande roll inom bl a den alliansfria rörelsen blev man under några år allt mera isolerade. Efter en snabb försämring av relationerna förklarade Indonesien Malaysia krig. I samband med att Malaysia valdes in i säkerhetsrådet i januari 1965 valde Indonesien att lämna FN.

Under fortfarande oklara omständigheter genomfördes 1965 ett försök till en militärkupp. De starkaste maktgrupperingarna, kommunistpartiet och armén, lade skulden på varandra, och det är ännu inte fullt klarlagt vad som egentligen skedde och vilka bakomliggande syften olika aktörer hade. Kuppörsöket slogs ned av Soeharto, då chef för de strategiska styrkorna i Indonesien. Månaderna som följde kännetecknas av ett stort mått förvirring och stridigheter mellan de inblandade; kommunistpartiet, armén, nationalister, muslimska ledare. Ett stort antal personer, uppgifterna varierar mellan 80,000 och en miljon, mördades. Kommunistpartiet raderades ut. På många håll i landet grep man i förvirringen chansen att göra upp även andra konflikter, oftast lokala.

Soekarno var under åren 1965-67 formellt fortfarande president men det faktiska styret låg i Soehartos händer. 1967 utropades Soeharto till 'acting president' och valdes året därpå till president i eget namn. Indonesien reorienterade sig mot väst och återinträdde i FN. Relationerna med regionen förbättrades, och Indonesien blev en av de drivande krafterna i grundandet av ASEAN.

Perioden Soeharto, som varade i 33 år, kan i svepande drag kännetecknas av kombinationen av ett auktoritärt förhållningssätt gentemot politiken och ett betydande spelrum för privata aktörer, både inhemska och utländska, vad ekonomin beträffar. Regimkritiker sattes i fängelse, tidningar levde under en stark självcensur och endast tre politiska partier tilläts efter 1973 att verka. Regeringspartiet Golkar ställning var aldrig hotad. I det sista valet under Soeharto, i maj 1997, erhöll Golkar 72% av rösterna. Redan från början präglades dock Soehartos styre av KKN (korruption, kollusion och nepotism) vilket starkt gynnade den egna familjen och närstående och en stark korruptiv tradition med rötter redan i kolonialtiden. Den framväxande 'crony capitalism'-ekonomin lade grunden för den bubbelekonomi som 1997 skulle spricka.

Under den 33-åriga perioden växte Indonesiens ekonomi med i genomsnitt 6% årligen. 1967 hade man en inkomst per invånare som var mindre än hälften av Bangladesh inkomst; 1997 var den fem gånger så stor som i Bangladesh. Den starka ekonomiska tillväxten bidrog till att lyfta större delen av befolkningen ur fattigdom. Från 1970 till 1996 minskade andelen absolut fattiga från cirka 60 procent av befolkningen till 11,3 procent.¹ Detta till stor del tack vare regeringens insatser för fattigdomsbekämpning. Soeharto uppmärksammades under bl a 90-talet som den drivande kraften bakom den snabba ekonomiska utvecklingen, och han fick 1997 pris av FN för sina fattigdomsbekämpande insatser.

Indonesien drogs sommaren och hösten 1997 efterhand med i den sydostasiatiska krisen som till slut kom att drabba Indonesien betydligt hårdare än andra länder i regionen. Ekonomin föll ihop, valutan försvagades mångfaldigt och de framsteg man nått under trettio års tillväxt såg ut att raderas ut. Genom hög belåning, oskyddade (unhedged) lån utomlands och valutakursens stora fall blev det omöjligt för det stora flertalet företag att omsätta eller betala tillbaka sina lån. Skuldombörhandlingarna befinner sig i slutet av 1999 endast i början av den nödvändiga processen. De

¹ ADB, Social Impact of the Economic Crisis in Indonesia, 1999.

strukturella problemen i den finansiella sektorn orsakade en bankkris med förluster motsvarande 70 miljarder USD placerade i 'bankakuten' IBRA, tillsammans med säkerheterna för lånen. Många banker hade betydande delar av sin låneportfölj i egna bolag. Ansenliga belopp "parkerades" utomlands.

Parallellt växte de politiska protesterna mot Soehartos fortsatta styre i omfattning. När Soeharto i mars 1998 lät sig väljas till en sjunde presidentperiod skedde detta till ackompanjement av omfattande studentprotester. Efter dödsjutningen av sex studenter vid Trisakti-universitet i Jakarta den 12 maj samma år, och de omfattande kravaller som följde - vilka beräknas ha kostat 1200 människors livet - tvingades Soeharto 76 år gammal att avgå den 21 maj 1998.

Han efterträddes av vicepresident Habibie, som i strid mot många bedömningar kom att sitta kvar som president fram till oktober 1999. Regeringen Habibie betraktades från början som en temporär lösning, en brygga mellan den gamla regimen och den nya ordning en. Habibie ställde upp till omval men hans parti, Golkar, fick endast 20% i de allmänna valen. Flest röster fick Megawati Soekarnoputris PDI-P med 35%. Ingen av dessa två huvudkandidater valdes dock till landets fjärde president. Efter ett komplicerat politiskt spel i den rådgivande folkförsamlingen, kunde Abdurrahman Wahid ('Gus Dur') utropas till president den 20 oktober 1999. Habibie hade dragit tillbaka sin kandidatur ett par timmar tidigare, sedan parlamentet underkänt hans 'accountability speech' och i omröstningen besegrade Gus Dur Megawati som dagen därpå istället valdes till vicepresident.

4. Politik

I januari 1999 antog parlamentet, som då fortfarande styrdes av det gamla regeringspartiet Golkar, en rad nya politiska lagar. Dessa kom förändra reglerna för den politiska processen, och lade bland annat fast ramarna för det allmänna val till parlamentet som hölls den 7 juni, samt hur parlament och folkförsamling skulle se ut. Antalet politiska partier exploderade och runt 150 stycken bildades. Utav dessa tilläts efter en granskning, enligt kriterier fastställda av parlamentet till slut 48 partier att ställa upp i parlamentsvalen.

Ett fritt val?

Valkampanjen, som många befarade skulle gå våldsamt tillväga, präglades av entusiasm och förflöt med relativt lugn. En rad mindre incidenter inträffade, men i en omfattning som inte drabbade den politiska processen i stort. Valet i sig tycks enligt de flesta bedömningar ha genomförts i ordnade former och gick lugnt tillväga. Valdeltagandet var högt, enligt uppgifter 86%. Ett generellt omdöme är att valet efter förhållandena gick mycket bra.

Att det sedan inte var helt perfekt var det ingen som heller utgick ifrån. Trots att inhemska observatörsorganisationer rapporterat en mängd oegentligheter har dessa generellt varit av obetydande karaktär. Allvarligare var den i början mycket långsamma röstsammanräkningen som - menade en del - gav möjlighet till valfusk. Fördröjningarna, omräkningarna och problemen hänfördes dock mer till ovana

funktionärer, misstag etc. än till fusk, och ett officiellt valresultat fastställdes genom ett presidentdekret den 26 juli.

Valresultatet och valet av president

Röstresultatet befäste vad man redan innan valet allmänt antog; två huvudkandidater till presidentposten utkristalliserades. Den ena var Megawati Soekarnoputri, ordförande i PDI-P, den andra den sittande presidenten Habibie. Megawatis part, PDI-P, 'vann' valet med 35% av rösterna, och det tidigare regeringspartiet Golkar fick runt 20%. Röstresultatet innebar att inget parti eller presidentkandidat fick egen majoritet i parlamentet varför koalitionsbyggande i någon form var nödvändigt.

Valresultatet innebar vidare att folket med bred majoritet röstat för de sekulära och nationalistiska partierna på bekostnad av de mera renodlat religiösa, dvs de muslimska, partierna. Inget av de mera aggressivt muslimska partierna rönte några speciella framgångar, och de största muslimska partierna - PPP, PKB och PAN - har inte en stark muslimsk profil utan förespråkar istället religiös tolerans och stödjer tanken på en tydlig åtskillnad mellan religion och stat.

Den 1 oktober sammanträdde det nya MPR och det nya parlamentet, DPR, för första gången. MPR, landets högsta beslutande organ, utgörs av de 500 ledamöterna i parlamentet plus ytterligare 200 indirekt utsedda ledamöter (fem från var och en av de 27 provinserna, samt 65 representanter från sk 'funktionella grupper').

Efter en politisk process som i delar var dold valde MPR den 20 oktober Abdurrahman Wahid till president. Utgången av valet var osäkert in i det sista; endast ett par timmar före omröstningen hade den sittande presidenten Habibie dragit tillbaka sin egen kandidatur sedan MPR underkänt hans 'accountability speech'. Wahid besegrade i omröstningen Megawati, som istället dagen därpå valdes till vicepresident.

Elitens - dvs ledamöterna i MPR - val av Wahid och Megawati visade att klyftan mellan de nationalistiska och de muslimska krafterna är starkare inom denna krets än bland landets befolkning i övrigt. Det är därmed möjligt att gemene man, som också kunde följa det intrikata och stundtals förvirrande politiska spelet i parlamentet, tappat en del av förtroendet för de politiska institutionerna och processen i sig när valresultatet inte riktigt avspeglas i den nya presidenten och hans regering.

Den nya regeringen

Valet av Wahid och Megawati innebar att förutsättningar för en bred koalition mellan viktiga delar av reformkrafterna, de nationalistiska och mera konservativt muslimska krafterna, skapades. Detta manifesterades också i den regering Wahid utsåg som består av representanter från alla större partier, inklusive två mindre mera renodlat muslimska partier samt militärer. Det är, som Wahid själv sade vid installationen, en "nationell samlingsregering". Frågan är om de olika intresseriktningar som ska samsas inom regeringen försvagar dess förmåga att verka, eller om den istället kan basera sina beslut på breda förankrade kompromisser med stöd från de olika lägren. Det är ännu för tidigt att uttala sig om.

Utfallet av presidentvalet signalerar samtidigt en kantring åt det mera muslimska. De sk 'centralmakterna', en koalition av de större muslimska partierna anförda av Amien Rais och hans PAN, fick en bred representation i regering och det var även Rais som från början förde fram Wahid som presidentkandidat. Den traditionella balansen mellan nationalism och islam har fått en tyngdförskjutning och politiken kan komma att få en tydligare muslimsk profil. Megawati och PDI-P har rimligen varit tvungna att acceptera en sådan profil, och den kan komma att få effekter på politiken.

Det nya parlamentet saknar - genom regerings utseende - en tydlig opposition. Från regeringshåll menar man att det kommer att bildas en flytande opposition i olika frågor; regionala krafter kan t ex stå i opposition mot regeringen i en fråga, men stödja den i en annan. Avsaknaden av en opposition i traditionell parlamentarisk mening är trots detta en faktor som oroar - hur kommer regeringens och parlamentets arbete att påverkas?

Är demokratin befast?

Det finns fortfarande orosmoment och risker i den politiska situationen som gör att det ännu inte går att tala om demokratin som befast. Att utvecklingen i sig tyder på att man är på god väg räcker inte. Vad politiken beträffar är riskerna också stora för protester om reformpolitiken efter presidentvalet stannar av, eller om åtgärderna för ekonomisk återhämtning inte når upp till folkets högt ställda förväntningar.

På den inrikespolitiska dagordningen

Bland de frågor Indonesiens nya president och regering måste ta itu med kan nämnas uppgörelsen med Soeharto, och eftersökandet av de rikedomar han och hans familj i kraft av sitt ämbete anses ha samlat på sig. Frågan om åtal och rättegång är fortfarande både öppen och omstridd. Man behöver komma till tals med den omfattande korruptionen, kollusionen och nepotismen, det sk 'KKN', och det svaga rättssystemet måste reformeras. Rapporten om 'Baligate' har släppts och rättsliga processer kommer förmodligen att inledas. Militärens politiska roll är kontroversiell och behöver diskuteras. En del menar att militärens politiska inflytande minskat i och med den nya regeringen, andra är mindre säkra. Att militären spelar en fortsatt viktig roll är klart, liksom att frågan om dess socio-politiska inflytande måste tas itu med. Inslag i landets författning kommer att synas och krav på förändringar resas.

Ekonomisk återhämtning står självfallet också högt upp på agendan, och är det område president Wahid sagt att han personligen (tillsammans med Aceh-frågan) skall ägna sig åt. Regeringens ekonomiska team leds av samordningsministern Kwik Kian Gie som är en av Megawatis nära rådgivare. En del bedömare är tveksamma till om de andra ministrarna i den ekonomiska 'gruppen' kommer att kunna samarbeta väl. Många ekonomiska indikatorer pekar nu återigen uppåt - rupiahn har stärkts, inflation är låg, räntenivån har fallit och det finns prognoser som pekar på möjliga positiva tillväxtsiffror. Men den ekonomiska aktiviteten är i absoluta tal fortsatt låg och situationen förblir labil.

Landets nya politiska ledning behöver också ta ställning till konsekvenserna av Habibie-regeringens politik avseende Östtimor och efterspelet till den folkomröstning som hölls den 30 augusti. Internationella och även inhemska krav har rests på att ansvariga, framförallt inom armén, ställs till svars för händelserna. Detta är samtidigt en mycket känslig fråga som riskerar att riva upp sår i det indonesiska samhället samt elda på en stark nationalism.

Självständighetskrav, ökad autonomi och MR-frågor i områden som Aceh, Irian Jaya och andra platser i Indonesien måste möta en samlad genomtänkt regeringspolitik. Risken för ett nationellt sammanbrott måste nu betraktas som stor, särskilt om Aceh - där händelseutveckling både kommit långt och går fort - inom en snar framtid kommer att kunna ha en omröstning. Oberoende bedömare menar att självständighetsalternativet skulle vinna en sådan omröstning med bred majoritet. Händelseutvecklingen i Aceh håller redan på att springa förbi Jakarta, och den 8 oktober samlades enligt uppgift uppemot en miljon människor i Banda Aceh (Aceh har en befolkning på 5 miljoner) och framförde starka krav på självständighet. Wahid har redan sagt att en omröstning är tänkbar, men har inte specificerat vilka frågor som i så fall skulle ställas i en sådan, eller om självständighet är ett alternativ. Det är få idag som tror att Jakarta skulle acceptera självständighet för Aceh, och presidentens uttalanden har kritiserats i Jakarta. Militärens talesman menade offentligt, efter Wahids uttalanden, att en omröstning är helt "orealistisk". Sedan dess har dock MPR's talman, Amien Rais, sagt att även han menar att en omröstning är tänkbar.

Skulle Aceh och därefter, i så fall, Irian Jaya bryta sig loss är det tänkbart att andra områden försöker följa efter. Vägvisare har till viss del Östtimor varit, även om situationen där är svår att jämföra med övriga delar av landet. Områden där diskussioner om självständighet kommit upp är bland annat Riau på Sumatra, västra Kalimantan och norra Sulawesi. Många pekar de många sammanhållande krafterna - historien, språket och ekonomin. Många påminner också om att sönderfallsproblemen varit aktuella tidigare i landets historia, men att den javanesiska majoriteten hitills var gång lyckats hålla samman nationen. Frågan är betydligt viktigare för Jakarta än frågan om Östtimors framtid. Aceh uppges svara för mellan 13-16% av Indonesiens totala BNP och Jakarta har näppeligen råd att förlora Aceh, eller Irian Jaya, som inkomstkällor. Frågan om ökat regionalt självstyre och en eventuell utveckling gentemot federalism är därmed också aktuell.

På den utrikespolitiska dagordningen

Öppenhet gentemot omvärlden är en förutsättning för ekonomisk återhämtning. IMF-programmet binder Indonesien vid en i grunden liberal inriktning på handels- och investeringspolitik. Den fortsatta regionala integrationen - i ASEAN och AFTA - är också betydelsefull.

Den nationalistiska trenden - i delar ett arv från Soekarno - som ligger fast hos Megawati och andra nationalistiska krafter, kan mycket väl komma att resultera i försök att hålla en tydligare sydprofil i utrikespolitiken, företrädelsevis i FN-sammanhang men möjligen även i traditionell u-landssamverkan i andra internationella sammanhang.

De utrikespolitiska signaler som kommit från president Wahid och utrikesminister Shihab pekar mot en fokusering på relationerna med region, grannländer och ASEAN i första hand. President Wahid har talat om en ny utrikespolitisk fokus på Asien, och han besökte på sitt första utlandsbesök också just ett par av de länderna (Singapore, Burma, Kambodja, Filippinerna) och har aviserat sin avsikt att inom kort besöka bl a Kina och Indien. Wahid har också talat om starkare band med Mellanöstern och har - kontroversiellt - deklarerat att Indonesien är redo att öppna handelsförbindelser med Israel. För europeisk del har noterats att vare sig Wahid eller Shihab har nämnt relationerna eller samarbetet med Europa på en framskjuten plats.

Genom betonandet av havet och dess resurser (en ny minister för maritim utvinning har inrättats) har farhågor väckts om att en ny regional säkerhetspolitisk situation kan komma att växa fram. Satsningen på havet och maritima resurser tolkas dock av många främst som en vilja att dels värna miljön, samt dels bättre ta vara på den råvarutvinning - exempelvis i form av fiske - som nu i stora delar går Indonesien förbi.

5. Fattigdom

Mot bakgrund av de 30 år av tillväxt Indonesien åtnjöt från mitten av 60-talet fram till sommaren 1997, den genomgående låga inflationen och fattigdomens gradvisa minskande, fick den ekonomiska krisen svåra sociala effekter. Krisen drabbade den urbana medelklassen på Java relativt sett hårdast. Den fick också stora konsekvenser för de fattigaste i samhället, vars antal drastiskt ökat. Även om tidigare prognoser på att uppåt 40% av befolkningen skulle hamna under fattigdomsstrecket har kommit på skam, så har antalet fattiga stigit i betydande utsträckning.

Enligt Världsbanken har antalet fattiga stigit från 10 till 14%, vilket motsvarar en ökning från 21 miljoner människor till nästan 30 miljoner. Enligt en undersökning gjord av BPS, den indonesiska statistikmyndigheten, på uppdrag av UNDP utgör antalet fattiga 24,2% av befolkningen, eller 49,5 miljoner människor. Skillnaderna är främst metodiska; sätten att jämföra och gränserna för var fattigdomen går. Oavsett dessa skillnader kan konstateras att gruppen fattiga har växt betydligt och att gruppen som ligger strax över fattigdomsstrecket är stor. Skulle kriterierna höjas något, skulle antalet fattiga öka drastiskt.

Krisen drabbade relativt sett familjer i mellan- och höginkomstskiktet värst. Dessa skikt har sett sina medelinkomster sjunka med ca 24% (medianinkomsten för hela landet uppges ha sjunkit med endast 1,5%). De negativa effekterna på välfärden är mest synliga på Java, både i städer och i de landsbygdsområden med nära kopplingar till städerna. Vissa områden där exportgrödor producerats har istället kunnat utnyttja rupiahns depreciering.

Världsbanken har genom lån stött sk 'social safety net' program (SSNAL) i Indonesien. Dessa fokuserar på en utvidgning av risdistributionssystem och skapandet av mekanismer som bättre kartlägger vilka områden som drabbats av krisen. Vidare vill man inom ramen för de olika SSNAL lånen sätta upp ett nationellt program för

skapandet av arbetstillfällen, som då skulle ersätta de många olika programmen (sk 'padya karya') som drivs av olika ministerier. SSNAL syftar även till att höja det hitintills låga kvinnliga deltagandet i dessa program. Världsbanken beslutade den 18 resp 20 maj 1999 om ett nytt SSNAL-lån på 500 miljoner USD som utbetalades den 17 juni.

En UNICEF/UNESCO studie om utbildningsväsendet, publicerad i maj 1999, visar att krisen har haft effekt på inskrivningsgraden, antalet 'drop-out' samt den samlade skoltidens längd. Effekterna har dock varit mindre än vad som först befarades. Antalet inskrivningar i primärskolor minskade 98/99 med 0,6%. Om krisen inte inträffat räknar man med att inskrivningarna istället skulle ha ökat med 1,2%. Vad graden av 'drop-outs' beträffar visar studien att antalet personer som slutade skolan i förtid under perioden 95/96 till 97/98 var relativt stabilt, men att antalet för perioden 98/99 troligen kommer att öka något.

Den allvarligaste effekten den ekonomiska krisen haft på utbildningsväsendet är den försämrade utbildningskvalitén. Skolorna har drabbats hårt av det försämrade resursläget, och är i många fall helt beroende av statliga interventioner för att i möjligaste mån bibehålla kvalitén.

Krisens effekter på hälsosektorn är mera svårbestämbara och indikatorer ger en blandad bild. UNICEF har tidigare i år presenterat undersökningar som pekar på en ökad förekomst av undernäring bland barn samt en ökad mödradödlighet i samband med födsler. På centrala Java har gruppen underviktiga barn under 35 månader ökat från 8% till 14%. Förekomsten av anemi bland barn steg från 25% till över 65% i vissa regioner på Java. Utsatta grupper är främst fattigare familjer i städerna. UNICEF har vidare uppgivit att antalet patienter vid de offentliga vårdinrättningarna på lokal nivå ('puskesmas') har sjunkit. Möjligen beror detta på att dessa kliniker har mindre resurser än tidigare.

Arbetslösheten har ökat kraftigt som ett resultat av krisen, men det är svårt att få fram exakta siffror på omfånget (främst beroende på bristande statistiskt underlag). ILO uppgav vid ett förnöte till CGI i juli 1999 att det enligt officiell statistik fanns runt 5 miljoner arbetslösa i Indonesien. Denna statistik är emellertid inte rättvisande. I ett samtal med ILO i augusti påpekades att den officiella statistiken definierar arbetslösa som personer som varit arbetssökande under en viss tid. Därmed försvann en grupp på 9 miljoner ur den senaste statistiken (sommaren 1999). Vidare, påpekar ILO, skiljer sig den indonesiska definitionen på arbetslöshet från den gängse. Enligt indonesiska normer innehar även den som utför avlönat regelbundet arbete endast en timme per vecka ett arbete. Gruppen undersysselsatta, dvs de som arbetar mindre än 35 timmar per vecka, uppgår till 35 miljoner. Av dessa, säger ILO, söker åtminstone 8 miljoner andra arbeten eller utökad arbetstid. Sammanlagt är den öppna arbetslösheten alltså 14 miljoner, och lägger man till dem som söker heltidssysselsättning hamnar siffran på 22 miljoner, eller ca 20% av arbetsstyrkan.

Förändringarna på arbetsmarknaden har främst varit strukturella. Ett stort antal arbetstagare har tvingats lämna den formella sektorn och istället funnit sysselsättning inom jordbruket och inom den informella sektorn. Flexibiliteten inom de båda senare

sektorerna har varit förvånansvärt hög och båda sektorer har klarat av att svälja arbetskraft på ett sätt man i början av krisen inte trodde var möjligt. Antalet verksamma i jordbruket uppges ha ökat med drygt 15% sedan 1997. ILO pekar även på strukturella förändringar inom arbetskraftens ålderssammansättning. Arbetslösheten har relativt sett i större grad drabbat erfarna äldre arbetare. Inom den yngre arbetstagarkretsen utan arbetslivserfarenhet är arbetslösheten relativt sett lägre.

Till problemen med en fortsatt hög arbetslöshet och undersysselsättning kommer i år introduktionen av ytterligare drygt 2 miljoner människor på arbetsmarknaden. Det kan förtjänas att påpeka - vilket bland andra ILO gör - att Indonesien precis lämnat krisens första år och att dess effekter ännu inte fullt ut fått genomslag.

6. Ekonomisk utveckling

I en analys av den ekonomiska utvecklingens förutsättningar är det viktigt att först blicka bakåt på den asiatiska ekonomiska krisen, som drabbade Indonesien ojämförligen hårdast.

Deprecieringen av den thailändska valutan sommaren 1997, som vanligen anges som krisens startskott, påverkade inledningsvis inte den indonesiska ekonomin. Då, sommaren -97, befann man sig fortfarande i ett stadium av en i det närmaste obruten 30-årig period av snabb tillväxt, med låg inflation och minskande fattigdom. Handels- och kapitalflödena var ymniga och valutaserven stor.

Världsbanken skriver att även om den thailändska krisen utgjorde en utlösande faktor för krisen i Asien samverkade i Indonesien externa och interna faktorer på ett sätt som gjorde att krisen ledde till en makroekonomisk kollaps. Under 1998 drabbades landet av en 80%-ig inflation, valutan deprecierades med 80%, BNP sjönk med 14%, arbetslösheten och fattigdomen steg drastiskt.

Anledningen till krisens svåra effekter i Indonesien var, menar Världsbanken, det snabba ackumulerandet av kortfristiga lån inom den privata sektorn utan valutasäkring i kombination med sedan länge kända brister i det indonesiska banksystemet.

Till detta kom att Indonesien pga av El Niño drabbades av den värsta torkan på länge, vilket medförde att skördarna slog fel samt att stora skogsbränder kunde härja på Kalimantan och Sumatra - omkring 2 miljoner hektar. Krisen förstärktes därutöver att den regionala efterfrågan kraftigt sjönk samtidigt som det internationella oljepriset sjönk till de lägsta nivåerna på mycket länge.

Genom krisen inom banksektorn och genom de inhemska företagens betalningssvårigheter försvårades importen av komponenter och råvaror nödvändiga för exportindustrin. Initialproblemen verkar nu ha lösts på olika sätt och exporten har börjat öka igen - inte minst pga den förmånliga valutakursen.

Den finansiella krisen förstärktes av den svaga och korrumpierade statsförvaltningen, som inte kunde ge utländska investerare de garantier de behövde om att krisen skulle hanteras på ett effektivt sätt. Många projekt har genom utbredd korrupktion tillkommit

av fel skäl eller blivit onödigt dyra. Industriella 'vita elefanter' tillkom baserade på helt orealistiska kalkyler och ohållbart låg räntabilitet. Avsevärda belopp investerades i icke-produktiva projekt typ fastigheter, bostadsområden, turistanläggningar, golfbanor, etc. Soeharto-familjen svarar för en stor andel av "non-performing loans" i de statsägda bankerna.

Den finansiella sektorns problem är ännu i grunden olösta. Bankväsendet kan ännu inte sägas vara fungerande och det saknas inhemsk finansiering av handel och investeringar. Resurserna för att rekapitalisera banksektorn måste till sist komma från försäljningen av de säkerheter som bankmyndigheten IBRA ('bankakuten') erhållit tillsammans med de dåliga lån man tagit över. Denna försäljning måste ske i sådana former att investerarnas förtroende för Indonesien återupprättas. Även i ett positivt scenario kommer denna process att ta flera år.

Vid ett möte i Jakarta i slutet av augusti 1999 sade IMF att Indonesiens ekonomiska återhämtning kommit ett gott stycke på vägen. Man varnade dock för att en konsekvent implementering av den ekonomiska reformpolitiken var ett "måste" för en hållbar återhämtning. Samtidigt, konstaterade man, var en tillfredställande lösning av turerna kring Bank Bali-skandalen av vikt för att återupprätta internationella investerares förtroende för myndigheternas ekonomiska reformprogram. IMF kommenterade inte huruvida kommande utbetalningar från IMF skulle påverkas av hur affären Bank Bali hanterades, men uppgav att man var beredd att ta "firm action".

Valet och ekonomin

Marknaderna reagerade sommaren 1999 positivt på det sätt varpå valet genomfördes. I botten på den positiva reaktionen låg då också möjligheten att Indonesien i slutet av året såg ut att få en president och regering med brett folkligt mandat (vilket nu alltså inträffat). Huvudintrycket är m a o, och med kvalifikationen att detta gäller när detta skrivs, att krisen tycks ha nått en botten och att vägen till återhämtning nu är öppen. Ett förtroende lämnas dock idag till Indonesien med stora reservationer - för en renovering av bankväsendet, för en rimlig affärsmässig lösning på problemen med obetalda företagsskulder och för en upprepning av åtminstone de grövsta formerna för korruption och politisk inblandning i affärstransaktioner. Regeringen har en tuff agenda framför sig och har ännu inte hunnit visa vad den går för.

Valutan stärktes efter parlamentsvalet med ca 20% och stärktes ytterligare något efter presidentvalet. En USD kostar idag (mitten november 1999) mellan 6.600 och 6.900 rupiah. Dollarn nådde som värst 17.000 rupiah, under mitten av 1998 låg den på mellan 10 och 14.000 för att första halvåret i år ha legat relativt stabilt runt 8.000. Räntorna har fallit från en 60%-ig nivå och ligger idag på strax över 10%. Inflationen som 1997 låg på 11%, och 1998 på 78% förväntas officiellt i år hamna på någon procent (inflationen januari - september var 0,02%). Jakartabörsens index har stigit från förra årets bottennotering på 250 till idag runt 630. BNP krympte förra året med 14%, medan innevarande budgetårs, dvs mars 99 - mars 00, BNP-tillväxt som bäst väntas ligga på 2%.

Åtgärds paketet vad reformer inom banksektorn beträffar tycktes under regeringen Habibies sista månader långsamt ha kommit på fötter men fick sig en knäck av skandalen kring Bank Bali. Denna skandal fick marknaden att tappa förtroende för politiken och rupiahn sjönk initialt med 10% men återhämtade sig därefter delvis. Den nya regeringen har nu släppt hela rapporten om Bank Bali och ett rättsligt efterspel är att vänta. Affären måste få en snabb och politiskt godtagbar lösning innan förtroendet kan börja återfinna sig.

Insikten om att den privata skuldsättningen måste lösas, och att det finns en kostnad förknippad med en lösning, har sjunkit in hos företag och (vissa) ägare. En känsla av framtidstro sprider sig inom det indonesiska företagandet, och också många utländska affärsmän, företrädevis inom exportsektorn, visar också upp en tilltagande optimism.

Ekonomiska program

De fem stora partiernas - som är representerade i den nya regeringen - ekonomiska program är i stort sett desamma, i den mån de alla presenterat ett sådant. Den allmänna uppfattningen är, att långivare och IMF i stora drag kommer att kunna kontrollera politiken, och det finns en utbredd insikt om att det i dagsläget inte finns några alternativ till internationellt samarbete och en ekonomi som förblir öppen, eller som öppnas än mer. Den nye samordningsministern för ekonomi, finans och industri Kwik Kian Gie, har tidigare uttalat sig till förmån för en valuta bunden till dollarn - i ett fält mellan 5.000 och 6.000 - men har samtidigt påpekat att en sådan bindning inte är möjlig utan överenskommelse med IMF, som varit negativt inställt. Samtidigt skall det observeras att Indonesien står i en helt ny situation vad avser utövningen av ekonomisk politik. Parlamentet, med ett brett folkligt mandat, kommer att ställa krav på kortsiktig ekonomisk utdelning till de många som drabbats av den ekonomiska krisen. Olika lobby-grupper kan verka i ett nytt öppnare klimat. Detta, i kombination med en regering som kan komma att hemfalla åt en sannolikt nationalistisk-populistisk politik ökar riskerna för enkla lösningar på svåra problem.

President Wahid har i uttalanden efter valet signalerat en satsning på småföretag och landsbygd. En sådan ekonomisk politik har tidigare signalerat en antikinesisk inställning, då satsningen på 'inhemska' småföretag oftast skulle ske på bekostnad av de större, kinesiskägda företagen. Det finns dock inget som tyder på att Wahid i sina uttalanden eller kommande politik skulle vara antikinesisk; att hans första utlandsresa gick till Singapore för att träffa de indonesiska kinesiska affärsmännen där var ingen slump. Vidare har Wahid mycket av sitt stöd just bland landsbygdsbefolkning.

I stort sett alla politiska alternativ för landets närmaste framtid lär komma att innehålla försök till en positiv ekonomisk diskriminering av företagande och kooperativ drivna av den sk 'ursprungsbefolkningen', dvs exkluderande den etniska kinesiska minoriteten. Denna politik lär bli mera tydlig ju mera muslimskt 'grön' regeringspolitiken blir.

7. Oroshärddar - den humanitära situationen

Med anledning av omfattande oroligheter i vissa områden i landet - Östtimor, Aceh, Ambon för att nämna de på senaste tiden värsta exemplen - genomförde UNDP Jakarta i maj 1999 en kartläggning av Indonesiens samtliga *kabupatens* (regencies) i syfte att kartlägga den humanitära situationen och se i vilka områden risken för social oro var störst. Efter en värdering av en rad olika faktorer - etnicitet, religion, migrationsmönster, självständighetskrav, mänskliga rättigheter, den ekonomiska krisens effekter - konstaterades att 17 av Indonesiens 327 *kabupatens* kunde klassificeras som 'högriskområden'.

Föga förvånande är dessa högrisk-*kabupatens* koncentrerade till Aceh, Östtimor, Irian Jaya, Maluku (främst ön Ambon) samt västra Kalimantan. Studien klassificerar vidare en rad andra områden, jämt fördelade över Java, Sumatra, Sulawesi och Kalimantan som låg- till medelriskområden. Även om de flesta *kabupatens* i landet i stort klassificeras som 'obetydlig risk' finns det m a o möjlighet att oroligheter blossar upp även utanför de fem områden som sedan länge kännetecknats av en hög spänning (noterbart är t ex att studien redan i maj bedömde risken för oroligheter på Batam, en liten ö utanför Singapore, som hög. Oroligheter utbröt där i slutet av juli).

Anledningarna bakom de många oroligheter som drabbat landet under det senaste året är komplexa. I de flesta fall har gamla motsättningar - etniska, religiösa, politiska - blossat upp. En del av förklaringarna kan också finnas i den ekonomiska krisen. Oroligheterna i Poso på Sulawesi förklaras exempelvis med att vissa grupper i samhället där i samband med rupiahns fall kunde tjäna gott på sina exportvaror, medan andra grupper i samma samhälle var uteslagna från den möjligheten.

Även i ett långsiktigt perspektiv - UNDP's kartläggning bedöms vara giltig i ett år - finns det anledning att anta att riskerna för oroligheter kommer att leva kvar. Detta kommer på många sätt att ha inflytande över landets politiska och ekonomiska utveckling.

Oroligheterna har givit upphov till en på sina håll besvärlig humanitär situation. Som en konsekvens av de olika konflikterna uppgavs de interna flyktingarna i Indonesien (IDP's, Internally Displaced Persons) i september uppgå till 500.000 personer. Huvuddelen av dessa, ca 140.000, återfanns i Aceh där förhållandena är särskilt svåra. Många återfinns även i Sulawesi dit folk som lämnat Ambon, Östtimor och Irian Jaya kommit. Runt 250.000 människor uppges ha lämnat - frivilligt eller tvingade därtill - Östtimor efter det att resultatet av omröstningen tillkännagavs. Läget har sedan dess förbättrats. En del av flyktingarna i västra Timor har kunnat återvända till Östtimor, och UNDP meddelar att i princip samtliga IDP's i Aceh i november månad återvänt till sina hem. Även om flyktingsituationen m a o är flytande kräver den idag omfattande hjälpinsatser.

8. Demokrati och mänskliga rättigheter

Bilden av MR-situationen i Indonesien under 1999 präglas i stort av händelseutvecklingen på Östtimor i september. De indonesiska myndigheterna har ett

uppenbart och tydligt ansvar för den våldsspiral som följde efter omröstningen i slutet av augusti. Hur många som har dödats, våldtagits, tvångsförflyttats och fått sina liv och ägodelar förstörda står ännu inte klart. Till detta kommer oroligheter och ett stort antal döda på andra håll i landet, främst i Aceh och i Ambon.

Även om händelserna i Östtimor kraftigt negativt påverkar bilden av situationen för de mänskliga rättigheterna i Indonesien finns det positiva inslag i utvecklingen som måste lyftas fram. I juni genomfördes ett allmänt val till parlamentet, som enligt de flesta bedömare genomfördes fritt och rättvist. Det nya parlamentet valde den 20 oktober en ny president och är därmed ett av få länder där makten på ett fredligt sätt överlämnats av en auktoritär regim till ett i rimligt demokratiska former folkvalt parlament och president.

48 politiska partier ställde upp i valet, och 21 finns representerade i det nya parlamentet. De nya politiska lagarna har barnsjukdomar, men anses ha lagt grunden för en utveckling mot ett system av parlamentarisk demokrati. Organisationsfriheten har befästs vilket resulterat i ett mera aktivt civilt samhälle med en mängd nya organisationer. Det tidigare statligt kontrollerade enda fackförbundet har ersatts av 12 nya fristående förbund. Inhemska MR-organisationer kan verka fritt och spelar en viktig roll i samhällsdebatten. Media har kunnat behålla den frihet man grep i samband med Soehartos avgång i maj 1998, och pressfriheten har befästs i en ny presslag.

En ny lag om mänskliga rättigheter, som bland annat förstärker den nationella MR-kommissionens mandat, har antagits. I president Wahids nya regering återfinns numera en minister för mänskliga rättigheter. Arbetet inom ramen för den nationella handlingsplanen för MR fortskrider. Ratificeringen av konventionerna om civila, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter väntas kunna ske planenligt nästa år.

Frisläppandet av politiska fångar, en process Habibie inledde vid sitt tillträde i maj 1998 har fortsatt, och idag återfinns 'endast' runt 90 politiska fångar. Den mest kände fånge som släppts under året är den östtimoresiske ledaren Xanana Gusmao. Politiska försvinnanden och mord från områden utanför Östtimor, Aceh och Irian Jaya har inte rapporterats under året. Det antas att president Wahid inom kort kommer att släppa samtliga politiska fångar (en omständighet som försenar en frigivningsprocess är att det inte längre är presidenten själv som beslutar om frigivning, utan parlamentet).

Den fortsatt svåra ekonomiska situationen har inneburit ett avbräck för de framsteg som tidigare gjorts inom fattigdomsbekämpning, socialvård, utbildningsväsende och hälsovård. Arbetslösheten har ökat och fattigdomen har vuxit i omfattning. Krisen har medfört att resurser för att värna de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna inte är tillräckliga.

Utvecklingen i områden där krav på självständighet under året växt sig starkare, främst Aceh och Irian Jaya, har inte varit tillfredsställande. Militären gjorde sig i en ny kampanj riktad mot GAM (Rörelsen för ett fritt Aceh) sommaren 1999 skyldiga till grova MR-brott. Vid en incident i juli dödades enligt vittnesmål 52 civila personer.

Hundratals personer har dött i samband med demonstrationer och oroligheter, och sedan 1989 uppskattas över 2.000 personer ha dött i strider med militär i Aceh.

Självständighetsförespråkarna i Irian Jaya utsätts för en liknande hård behandling, även om oroligheterna där varit mindre i omfattning. Den religiösa konflikten på Ambon har också lett till hundratals döda och extra insatt militär har inte lyckats stävja stridigheterna. Enligt vissa uppgifter har militär t o m deltagit i striden på olika sidor.

De tretton politiska aktivister som försvann i februari 1998 är fortfarande försvunna. Trots fortsatta frigivningar beräknas det ännu finnas 90 politiska fångar i landets fängelser. President Wahid har uppmanats släppa dessa sista fångar fria. I november 1998 och i september 1999 dödades ett antal studenter i Jakarta av militär och polis i samband med demonstrationer. I september 1999 protesterade man mot införandet av en ny 'State Security Law'. Lagen, som ger militären stora befogenheter i undantagstillstånd, har hårt kritiserats av MR-organisationer som ett bakslag för demokratiseringsprocessen (lagen har som ett resultat av protesterna ännu inte promulgerats av presidenten).

Rättsväsendet visar fortfarande tecken på omfattande korruption och påverkbarhet och är osjälvständigt. Legal Aid Foundation menar att av Högsta Domstolens 51 domare är 90% korrupta. Korruption misstänks även förekomma inom politiken och inhemska valobservatörsgrupper har rapporterat röstköp och 'money politics' i samband med valet. Underlåtenheten från myndigheternas sida att agera i en rad uppmärksammade fall, inklusive skandalen kring Bank Bali och i frågan om familjen Soehartos rikedomar, har undergrävt allmänhetens förtroende.

Läget för de mänskliga rättigheterna i Indonesien är, sammanfattningsvis, komplext. Positiva tendenser finns och viljan till förbättring hos majoriteten politiska företrädare är tydlig. Samtidigt är det gamla systemet så förankrat och tungrott att grova brott mot de mänskliga rättigheterna parallellt kan fortsätta.

9. Jämställdhet

Indonesiens konstitution från 1945 slår fast alla medborgares lika ställning. State Policy Guidelines, som antas av MPR, landets högsta lagstiftande församling, slog 1993 uttryckligen fast att kvinnor har samma rättigheter och skyldigheter som män (i samma riktlinjer slogs också fast att kvinnans medverkan i samhällets utveckling inte får ske i konflikt med hennes roll i familjens välfärd och utbildningen av barn).

I en rapport till CEDAW (Convention on Eradication of Discrimination Against Women) 1998 konstaterar Indonesien att trots kvinnans lagstadgade jämlika ställning är verkligheten annorlunda. Kvinnan förblir ojämlik mannen på grund av en kombination av traditionella och kulturella orsaker. Det förekommer dessutom lagstiftning som strider om inte bokstavligen så till andemeningen mot ovan nämnda lagstiftning. Ett exempel är äktenskapslagen från 1974 som slår fast att mannen är familjens överhuvud.

Äktenskapslagar för muslimer tillåter mannen att ha upp till fyra hustrur. Flergifte kräver formellt den första hustruns tillstånd. Flergifte synes dock inte förekomma i någon större omfattning. Statstjänstemän måste ha tillstånd från sina överordnande för att få gifta sig med en andra hustru, och seniora tjänstemän och regeringsrepresentanter, liksom militärer, förbjuds vanligen att ha flera hustrur. Den islamska lag som tillämpas i familjerättsliga tvister inom muslimska familjer ger överlag kvinnan en sämre rättsställning. För skilsmäsofall är bevisbördan större för kvinnor än för män. Franskilda kvinnor erhåller sällan underhåll, och det finns inga rättsliga mekanismer som tvingar fram sådant underhåll. Enligt ett domslut av Högsta Domstolen 1960 har män och kvinnor samma arvsrätt.

Medborgarskapslagen från 1958 fastställer att barnens medborgarskap baseras på faderns medborgarskap. Barn till en utländsk far och inhemsk mor behöver därmed visering för att vistas i landet.

I kommentarerna till Indonesiens rapport till CEDAW uttrycks oro över att det finns lagstiftning som ännu inte anpassats konventionen. Det uttrycks även en allvarlig oro över avsaknaden av lagstiftning som uttryckligen förbjuder all form av våld mot kvinnor. Som exempel på diskriminerande inslag nämns att en kvinna behöver mannens tillstånd för att få ett pass, för att få arbeta nattetid, för att få genomgå sterilisering eller en abort även om hennes liv är i fara. Vidare att det finns diskriminerande regler vad gäller ekonomiska rättigheter såsom ägande av land, tillgängligheten av lån och krediter, och vad gäller vissa sociala rättigheter på arbetsmarknaden. Vidare konstateras att giftermål mellan par med olika religioner *de facto* är förbjudet i vissa områden av landet.

Kvinnor utgör ca 40% av arbetstyrkan och har generellt lägre lön än män. Arbetslösheten har traditionellt varit runt 50% högre för kvinnor än för män. Den ekonomiska krisen i Indonesien lär bidra till att detta gap vidgas. Tre-månaders mammaledighet är lagstadgad, men från officiellt håll erkänns att många kvinnor inför födsel eller under ledigheten avskedas. En del företag avkräver kvinnor skriftliga löften att de inte skall bli gravida. Ett annat sätt att komma undan lagen är att anställa kvinnor som dagavlönade arbetare; dessa omfattas inte av de förmåner fast anställda skall komma i åtnjutande av.

Kvinnor är kraftigt underrepresenterade inom de högre skikten av statsförvaltningen. Av regeringen Wahids 35 ministrar är två kvinnor. En är typiskt nog minister för kvinnofrågor, den andra minister för regional utveckling. I det nyvalda parlamentet är 8,8% av ledamöterna kvinnor. Antalet kvinnor inom de högsta tjänstemannaskikten (echelon I & II) är 8%. Detta kan jämföras med Thailand, där andelen är 29%, Singapore där andelen är 58,7% och Filippinerna där andelen är 51,2%. Statistik från 1995 uppgav att 37,4% av hela statstjänstemannakåren var kvinnor men att endast 5,5% hade tjänster med beslutsrätt. Kvinnans rätt att delta i det politiska livet är lagstadgad men i rapporten till CEDAW konstateras att sådant deltagande är lågt "på grund av traditionella värderingar".

Mary Astuti från Centre of Women Studies vid universitetet i Yogyakarta påpekade i ett samtal med ambassaden att andelen kvinnor i det nyvalda parlamentet förvånande

nog är lägre än tidigare och mindre än antalet kvinnor i det parlament som valdes 1955. Trenden är förvånande, menar Astuti, med tanke på att en hel del kvinnor under det senaste decenniet trots allt har nått profilerade poster i samhället; det bästa exemplet är vicepresident Megawati Soekarnoputri.

Den ekonomiska krisen har relativt sett drabbat kvinnor i större utsträckning än män. Mödradödligheten har stigit efter att under de senaste trettio åren ha sjunkit. Näringsintaget har försämrats hos kvinnor, och en större andel flickor än pojkar skrivs inte in eller avslutar inte den obligatoriska sex-åriga skolan. Situationen har dock inte försämrats så mycket som de första krisbedömningarna befarade.

Vad gäller högre utbildning är kvinnor också underrepresenterade. Endast 25% av doktorsdisputerande 1995 var kvinnor, och endast 10% av landets professurer besätts av kvinnor. Astuti påpekade att kvinnor vanligen disputerar i en högre ålder än män, 45 jämfört med 30 år, och att de därmed hamnar efter i karriärsutvecklingen. Anledningarna är sociala, menar Astuti; en kvinna har omgivningens tryck på sig att i första hand ta hand om sin familj.

Våld mot kvinnor, framförallt i hemmen, tycks öka bland annat som ett resultat av växande sociala problem. Våldtäkt av egen hustru är inte straffbart enligt lag. Kulturella normer gör att mellanhavanden man-hustru betraktas som privata. Detta innebär att våld i hemmet förmodligen anmäls i mycket liten omfattning, och att problemet därmed är svårt att kvantifiera. Enligt en uppskattning rapporteras endast 15% av misshandelsfallen i hemmen till polis. En rad kvinnoorganisationer arbetar för att uppmärksamma detta problem, bland annat genom att förändra och anpassa lagstiftning till CEDAW's innehåll.

Våldtäkt (utanför hemmet) är en straffbar handling. Maximistrafvet är 12 år men de flesta domar, säger kvinnoorganisationer, är lägre (tillförlitlig statistik saknas). På grund av den sociala stigma som omgärdar ett våldtäktsoffer förekommer förmodligen en stor underrapportering. Bevisbördan för våldtäkt ligger på kvinnan som för att kunna göra en anmälan bl a måste ha fysiska bevis genom läkarundersökning samt ett vittne.

Genom ett presidentdekret inrättades hösten 1998 en nationell kommission mot kvinnovåld. Kommissionens mandat är att koordinera och förbättra arbetet för att stoppa misshandel av kvinnor och att bistå våldets offer. FN's specielle rapportör om kvinnovåld, Radhika Coomaraswamy, besökte Indonesien i december 1998. I hennes rapport stöds uppgifterna om de systematiserade och brutala våldtäkter av kinesiskättade kvinnor i Jakarta i maj 1998. Coomaraswamy förde även fram anklagelser mot de indonesiska myndigheterna för att under Soeharto-eran ha utövat våld speciellt riktat mot kvinnor i Östtimor, Aceh och Irian Jaya.

Prostitutionen har i kölvattnet av den ekonomiska krisen ökat i omfattning. Officiell statistik uppger att det 1994 fanns 70.684 prostituerade i landet, medan NGO's uppskattade det verkliga antalet då kring runt 650.000. Antalet är förmodligen betydligt högre idag. Uppgifter från oberoende källor talar om förekomsten av bortrövade kvinnor som tvingats prostituera sig och som hålls inlåsta. I ILO's rapport

om sexindustrin i Asien, publicerad i augusti 1998, uppges sexhandeln i Indonesien svara för motsvarande 0,8 – 2,4% av BNP. Prostitution är formellt sett förbjudet i Indonesien, men myndigheterna har insett att de för en hopplös kamp mot den och accepterar därför prostitution inom vissa definierade områden.

Kvinnliga hushållsarbetare tillhör också en utsatt grupp. Hösten 1998 fritogs 900 kvinnor av polis sedan en privat arbetsförmedling hållit dem inlåsta i väntan på transport och arbete i Mellanöstern. I rapporten till CEDAW konstateras att Indonesien saknar lagstiftning som relaterar till kvinnohandel ('trafficking').

CEDAW välkomnar de indonesiska myndigheternas framgångsrika familjeplaneringspolitik, men betonar samtidigt att denna i alltför hög grad fokuserat på kvinnor. Även männens roll i familjeplanering bör uppmärksammas.

Kvinnlig könsstympning förekommer i allt mindre omfattning. Metoderna varierar beroende på etnisk, kulturell eller religiös tradition. Den vanligaste formen är att en ung flickas klitoris på något sätt berörs, antingen symboliskt eller fysiskt för att få fram några droppar blod. Direkt stympning eller omskärelse sägs vara allt ovanligare.

10. Miljö och hållbar utveckling

Indonesien är mycket rikt på naturresurser. Vad biologisk mångfald beträffar är det endast Brasilien som har ett rikare liv, och skulle man beakta även den marina artrikedomen är Indonesien förmodligen rikast. Naturtillgångarna är både ymniga och spridda över hela arkipelagen och består av mineraler, olja och gas, skog och fruktbar odlingsmark.

Ända sedan europeerna på 1200-talet började intressera sig för kryddorna på 'Kryddöarna' (Maluku) har naturresurser spelat en viktig roll i Indonesiens ekonomi. Naturtillgångarna har lagt grunden till dagens ekonomiska ställning, och i krisens kölvatten spelar utvinningen och exporten av naturresurser en viktig roll i återhämtningen. Miljöhänsyn får i det perspektivet, såsom det gjort tidigare, stå i bakgrunden. I många fall, och speciellt vad skogen betraktar, kan termer som rovdrift användas. På norra Sumatra uppges som exempel idag endast 5% av den primära regnskogen finnas kvar (fortfarande finns 10% av världens tropiska regnskog i Indonesien, men andelen minskar). Industriutsläpp har fått förekomma relativt okontrollerat och få industrier har tillgång till tillfredställande avfallshanteringssystem. Luften är förorenad och en studie av UNEP listar Jakarta på tredje plats av världens mest förorenade städer. Situationen i andra storstäder - Medan, Surabaya, Bandung - är lika illa. Vattenföroreningarna, både vad gäller sötvatten och havsvatten, är på sina håll mycket allvarliga. Vattenbristen är ett växande problem, accentuerad av befolkningstillväxten i kombination med en undermålig infrastruktur. Rovfiske, som också sker med illegala metoder (arsenik, sprängmedel osv) har lett till en utarmning av fiskbeståndet.

Skogstillgångarna är särdeles utsatta. Världsbanken uppskattar värdet av Indonesiens skogar till större än dess oljetillgångar. Ett annat mått är jämförelsen att en månads illegal skogsavverkning, som i volym ungefär motsvarar den lagliga, motsvarar värdet

av ett års kokaintillverkning i Colombia. Givet dessa belopp, där ett träd kan betinga ett pris motsvarande flera årslöner för en lågavlönad arbetare, kommer det att bli svårt att i högre grad kontrollera avverkningen. Ambitiösa produktionsmål vad gäller vissa exportvaror - främst timmer, palmolja och gummi - har lett till en ökad avverkning till förmån för plantageodlingar. Likaså leder behovet av ris till ökad avverkning. Tilläggas kan att den ekonomiska krisen i kombination med en försvagad centralmakt riskerar att på kort och medellång sikt förvärra problemen med skövling och bränder.

Omfattande bränder drabbade Indonesien under 1997 och 1998, och röken drabbade i en allvarlig omfattning Sumatra, Kalimantan, Malaysia och Singapore. Bränderna började som traditionella svedjebränder och avverkningsbränder för plantageodlingar men kunde pga de extrema väderförhållandena med anledning av El Niño inte kontrolleras. Runt 2 miljoner hektar uppges ha förstörts, däribland primär regnskog på Kalimantan. Bränderna förekom även 1999 men fick inte samma omfattning de hade 1997-98. Dock varnar skogsexperter för att när bränder nästa gång uppstår i samaband med El Niño-förhållanden kan få mycket katastrofala följder. Förutom att stora värden går till spillo bidrar bränderna till jordförstöring, hälsoproblem man ännu inte vet omfattningen av, en global uppvärmning, klimatförändringar samt en möjlig utrotning av både växt- och djurarter (på utrotningslistan står tigrar, noshörningar, flera unika fågelarter. Även orangutangerna är hotade).

Den marina mångfalden är också hotad. Omvandlingen av kustområden till industri- och bostadsområden gör att kusterna hotas av alltför hårt utnyttjande med erosion till följd. Industriutsläpp från land och stora problem med oljeutsläpp från fartyg hotar ekosystem, och fiskenäringen.

Indonesien är beroende av naturresurserna för sin ekonomiska tillväxt. Naturresurser, både i rå och förädlad form, uppges svara för ca 40% av landets BNP.

Miljöproblemen i Indonesien är i många fall klassiska utvecklingsproblem. Till följd av landets storlek och graden av biologisk mångfald kan dock problemen få globala effekter.

Indonesien har en på pappret god miljölagstiftning. Den första miljölagen, som antogs 1982, sågs som ett föredöme för andra utvecklingsländer. Man har ratificerat de flesta FN-konventionerna på området och initierat en rad miljöbefrämjande program. Hösten 1997 antogs en ny miljölag och de flesta experter är överens om att lagstiftningen är god.

I praktiken brister implementeringen. Det saknas erforderlig expertis, infrastruktur och budget, och därtill kommer att rättssystemet i sig är eftersatt samt att eventuella böter oftast långt understiger de vinster ett brott kan ge. Illegal skogsavverkning är exempelvis vanlig även i landets nationalparker. Miljöministeriet har en svag ställning i statsförvaltningen och kämpar ofta i motvind när starkare ministerier som skogs- och jordbruksministerierna har andra intressen (oftast ekonomiska).

President Wahid har i uttalanden efter sitt tillträde aviserat en satsning framförallt på de marina naturresurserna. En minister för maritim utvinning ('maritime exploration') har tillsatts. En uppbyggnad av flottan kommer att ske, och flottan ges överhuvudtaget

en mera framskjuten plats inom militären (för första gången i Indonesiens historia har en amiral utsetts till ÖB). I betoningen på havet ligger en insikt om behovet av att skydda miljö och resurser, men resurserna kommer samtidigt att spela en roll i den ekonomiska återhämtningen. Bland annat menar president Wahid att Indonesien årligen förlorar stora belopp när andra nationer avfiskar deras territorialvatten. Om president Wahids politik kommer att innebära en förstärkt miljövardspolitik återstår att se. Den klassiska konflikten mellan utvecklingen och miljöhänsyn lever kvar starkt i Indonesien.

11. Förvaltning

Den indonesiska förvaltningen har sina rötter i den holländska kolonialförvaltningen, vilket fortfarande märks i termer av struktur, uppbyggnad och funktion. Under Soeharto-eran, den Nya Ordningen, kom förvaltningen i hög grad att politiseras vilket fortfarande inverkar på förvaltningen.

Förvaltningen omgärdas idag av en rad omfattande problem. Ett är att förvaltningen generellt sett är kraftigt överbemannad och överdimensionerad. Ett annat är att tjänstemännen därtill i stor utsträckning är underbetalda, vilket gör att förvaltningen i lika hög grad som samhället i övrigt - om inte i ännu större grad - drabbas av den utbredda och genomgripande korruptionen. Därtill lider många delar av förvaltningen av en låg kompetensnivå.

Statsförvaltningen i gemen har därutöver visat uppenbara problem med att anpassa sig till de samhällseliga förändringar Indonesien genomgått sedan Soehartos avgång i maj - 98. Många kan inte hantera det faktum att de nu utsätts för en offentlig granskning, främst av media, som tidigare var otänkbar.

De högre skikten i dagens politiska ledning har visat sig vara väl medvetna om problemen, och det finns en insikt om behoven av reformer inom förvaltningsapparaten. Problemen är dock stora. Dels kommer en mängd nya kompetenta tjänstemän på högre och mellannivåer att behöva rekryteras, men det är inte säkert att en tillräcklig sådan resursbas finns. Dels behöver förvaltningen totalt sett krympas med den ökande arbetslöshet och risk för protester och oro detta medför. Ett bevis på att så sker är att informationsministeriets 50.000 (!) anställda omedelbart tog till gatan när informationsministeriet i ett snabbt drag ströks från president Wahids nya regering. Därtill behöver tjänstemännens löner överlag kraftigt höjas för att på så sätt försöka komma till tals med korruptionen. Lönehöjningar måste kombineras med strukturella reformer för att de eftersökta effekterna på effektivitet, oberoende och integritet skall kunna uppnås.

12. Det utländska biståndet

De största bilaterala givarna i Indonesien är Japan, Australien, USA, Canada och EU. Inom EU utgör Tyskland och Storbritannien de största enskilda givarna. Britterna står i begrepp att lägga fast en omfattande ny strategi för Indonesien.

Bland de multilaterala givarna märks framförallt FN-systemet, där UNICEF och UNDP är de största organen. Samtliga FN-organ är verksamma i Indonesien. Där märks organisationer som det Internationella Röda Korset, Medecines Sans Frontieres och Action Contre la Faim av alltmera. På Östtimor var före omröstningen bl a katolska organisationer verksamma, däribland svenska Caritas.

Generellt kan utländskt biståndssamarbete idag sägas vara koncentrerat på fattigdomsbekämpning, utvecklingen av det civila samhället, beäftandet av demokrati och mänskliga rättigheter, samt 'traditionella' insatser inom hälsovård, miljö, skog samt annan överföring av tekniskt kunnande. Pga situationen i olika delar av landet har antalet humanitära hjälpinsatser ökat.

Vid det senaste CGI-mötet, som ägde rum i Paris den 27-28 juli 1999, anslog CGI-kretsen 5,8 miljarder USD för budgetåret 99/00. Världsbanken, som själva svarar för den största enskilda delen av anslaget, uppgav i ett meddelande efter mötet att det utländska stödet skall hjälpa Indonesien fortsätta det ekonomiska reformprogrammet, fortsätta skyddet av de fattiga samt förstärka kampen mot korruptionen.

Ambassaden Jakarta
ML/991115

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm, Sweden
Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64
Hemsida: <http://www.sida.se>

ISBN: 91-586-0224-0